nivel
bibliotheek
drieharingstraat 6
postbus 1568
3500 bn utrecht
tel 030 2729 614/615
fax 030 2729729

MONITOR VERLOSKUNDIGE ZORGVERLENING

samenvatting eerste meting, najaar 2001

TA Wiegers
mei 2002

MONITOR VERLOSKUNDIGE ZORGVERLENING

Achtergrond

In 2000 heeft het ministerie van VWS, naar aanleiding van de grote onrust die ontstaan was over de hoge werkdruk en het dreigend tekort aan verloskundigen, verschillende maatregelen genomen om de eerstelijns verloskundige zorg te bevorderen en de werkdruk van verloskundigen te verlichten. Ook de KNOV is voortvarend aan de slag gegaan om met name op het gebied van praktijk-organisatie en praktijkondersteuning verbeteringen te bewerkstellingen.
Dit betekent onder andere dat de normpraktijk voor verloskundigen per 1-7-2000 omlaag gegaan is van 150 naar 120 bevallingen per jaar, dat het aantal opleidingsplaatsen voor verloskundigen per 1-9-2000 is verhoogd van 120 naar 160 per jaar en per 1-9-2001 naar maximaal 240 en dat er een begin gemaakt is met het opzetten van DistrictsVerloskundige Platforms en regiokantoren die aan alle verloskundige praktijken in een bepaalde regio ondersteuning moeten bieden.
De minister heeft beloofd dat verdere maatregelen mogelijk zijn, als aangetoond wordt dat de gewenste verlaging van de werkdruk niet gehaald wordt en de genomen maatregelen onvoldoende bijdragen tot het in stand houden van het Nederlandse systeem van (eerstelijns) verloskundige zorgverlening. Het is daarom van groot belang dat zorgvuldig onderzocht wordt hoe de tot nu toe genomen maatregelen de zorgverlening en praktijkvoering in verloskundige praktijken beïnvloeden, zodat het beleid zo nodig kan worden aangepast of nieuwe maatregelen genomen kunnen worden.
In opdracht van de KNOV en ZN en gesubsidieerd door het ministerie van VWS heeft het Nivel een onderzoeksprogramma opgezet om ontwikkelingen in de verloskundige zorgverlening te monitoren, dat wil zeggen: door herhaalde gegevensverzameling zichtbaar te maken wat de invloed van de verschillende maatregelen is op de verloskundige zorgverlening.

Dit onderzoeksprogramma heet: **'Monitor van de verloskundige zorgverlening'** en heeft een looptijd van vijf jaar.
Deze samenvatting betreft de eerste van vijf metingen die gehouden zullen worden.

Deelname

Voor dit onderzoek is een aselecte, gestratificeerde steekproef getrokken uit alle verloskundige praktijken in Nederland. Dat houdt in dat bij de steekproeftrekking rekening gehouden is met de soort praktijk en de mate van verstedelijking van de vestigingsplaats van de praktijk.
Met 74 praktijken is afgesproken dat gedurende een periode van 3 weken alle werkzame verloskundigen, ook eventuele waarnemers, een tijdregistratie bijhouden in de vorm van een uitgebreide bureau-agenda en een bijbehorende vragenlijst invullen.
In 71 praktijken is daadwerkelijk geregistreerd. De periode van 3 weken is door elke praktijk tot op zekere hoogte zelf bepaald. De eerste praktijk begon met registreren aan het begin van week 31 (30 juli) en de laatste praktijk stopte met registreren aan het eind van week 42 (21 oktober). De totale registratieperiode heeft dus twaalf weken geduurd. Per praktijk is tevens een vragenlijst over de praktijkorganisatie en samenwerking met andere zorgverleners ingevuld. Ook hebben de verloskundigen gedurende de drie weken dat ze met de tijdregistratie bezig waren, alle kraamvrouwen die op nacontrole op het spreekuur kwamen een informatiebrief en -folder over het onderzoek en een vragenlijst met antwoordenvelop meegegeven.
Van 70 van de 71 praktijken is de vragenlijst over de praktijkorganisatie terug ontvangen. Daarnaast is een volledige tijdregistratie en een ingevulde tijd-bestedingsvragenlijst ontvangen van 208 verloskundigen. Analyses over de tijdbesteding op het niveau van de verloskundigen kunnen dus over 208 personen uitgevoerd worden.
Van de 71 praktijken die aan deze eerste meting hebben meegewerkt, zijn de gegevens van 63 praktijken compleet, dat wil zeggen dat van 63 praktijken alle tijdregistratie-formulieren en de bijbehorende vragenlijsten zijn ontvangen, inclusief de vragenlijst over de praktijkorganisatie. In deze 63 praktijken hebben 186 verloskundigen hun tijdbesteding geregistreerd. Over deze 63 praktijken kunnen dus tijdbestedingsanalyses op praktijkniveau uitgevoerd worden.
Uit tabel 1 blijkt dat het aantal solopraktijken ondervertegenwoordigd is in de steekproef, in vergelijking met het aantal solopraktijken in Nederland op 1 januari 2001. De verklaring hiervoor is dat van de praktijken die benaderd zijn, vooral solopraktijken van deelname hebben afgezien.

Tabel 1: Representativiteit van deelnemende praktijken naar soort praktijk

	aantal praktijken in Nederland (2001)		aantal deelnemende praktijken (2001)	
	N	%	N	%
solo-praktijk	119	26,2	12	16,9
duo-praktijk	118	25,9	22	31,0
groepspraktijk	218	47,9	37	52,1
totaal	455	100,0	71	100,0

Volgens de steekproefgegevens waren in de 71 deelnemende praktijken 193 verloskundigen werkzaam. Uit tabel 2 blijkt dat verloskundigen werkzaam in niet stedelijke gemeenten enigszins oververtegenwoordigd zijn, terwijl verloskundigen in zeer sterk stedelijke gemeenten licht ondervertegenwoordigd zijn.

Tabel 2: Representativiteit van de deelnemende verloskundigen (N = 193) naar mate van verstedelijking van hun vestigingsplaats

	aantal eerstelijns verloskundigen in Nederland (2001)		aantal verloskundigen in deelnemende praktijken (2001)	
	N	%	N	%
niet stedelijk	90	7,8	25	13,0
weinig stedelijk	228	19,9	39	20,2
matig stedelijk	276	24,0	41	21,2
sterk stedelijk	324	28,2	57	29,5
zeer sterk stedelijk	230	20,0	31	16,1
totaal	1.148	100,0	193	100,0

Praktijkgrootte in 2000

De gemiddelde praktijkgrootte naar aantal verloskundigen was volgens de Nivelpeiling van 2000 in de 71 deelnemende praktijken 2,69 per praktijk. Medio 2001 was dat toegenomen tot 3,14 verloskundigen per praktijk.

Tabel 3: Praktijkgrootte naar aantal cliënten (in 2000)

	aantal praktijken	gemiddelde	95% betrouwbaar-heids-interval
aantal inschrijvingen	**70**	**365**	**331 - 399**
waarvan:			
percentage allochtonen	*68*	*11%*	*8,7% - 13,9%*
aantal bevallingen (incl. verwijzingen)	**69**	**266**	**243 - 290**
waarvan:			
verwijzingen durante partu	*68*	*81*	*73 - 90*
van de niet-verwezen bevallingen:			
perc. thuisbevallingen	*69*	*73,7%*	*69,0% - 78,4%*
perc. poliklinische bevallingen	*69*	*26,3%*	*21,6% - 31,0%*
aantal kraambedden	**66**	**325**	**291 - 359**
waarvan:			
aantal losse kraambedden	*69*	*40*	*34 - 46*

De gemiddelde praktijkgrootte wat betreft het aantal cliënten (zie tabel 3) in 2000 was 365 inschrijvingen en 266 bevallingen. Van die bevallingen werd ongeveer 30 procent naar de tweedelijn verwezen. Van de niet-verwezen bevallingen vond gemiddeld 74 procent thuis plaats en 26 procent poliklinisch. Omdat niet elke praktijk de betreffende gegevens heeft ingevuld, is in bovenstaande tabel ook het aantal praktijken aangegeven waarvoor deze gegevens gelden.
In de 71 aan het onderzoek deelnemende praktijken zijn tijdens de registratieperiode 221 verloskundigen werkzaam geweest. Het gemiddeld aantal verloskundigen per praktijk was 3,1. In 8 praktijken was tijdens die drie weken maar één verloskundige werkzaam, in 15 praktijken waren twee verloskundigen werkzaam en in 48 praktijken waren 3 of meer verloskundigen werkzaam, met een gemiddelde van 3,8. Dit is niet hetzelfde als de indeling in solo- duo- en groepspraktijken, omdat hierbij ook de waarnemers zijn inbegrepen, die incidenteel of voor een langere periode in een bepaalde praktijk werkzaam zijn, terwijl in praktijken waar verloskundigen voor elkaar waarnemen tijdens vrije dagen en vakantie, het feitelijk aantal werkende verloskundigen ook kan afwijken van de standaardsituatie.

Gemiddeld wordt in de praktijken 5 keer per week spreekuur gehouden, op maandag, dinsdag en donderdag dikwijls twee keer op een dag, soms zelfs drie keer. Tweederde van de praktijken houdt spreekuur op meerdere locaties, niet alleen in de eigen praktijkruimte (als die aanwezig is) maar ook in bijvoorbeeld de ruimte van een gezondheidscentrum of consultatiebureau. Tien van de 71 praktijken hebben niet de beschikking over een eigen spreekuurruimte.
Waarneming tijdens vakantie of ziekte wordt in ruim de helft (N=39) van de 71 praktijken zoveel mogelijk binnen de praktijk zelf geregeld, waarbij alleen incidenteel een beroep wordt gedaan op een waarnemer van buiten. Elf van de 71 praktijken doen een beroep op een vaste waarnemer tijdens vakantieperiodes, 17 praktijken regelen de waarneming meestal met een buurpraktijk, de overige praktijken hebben geen vaste waarneemregeling, maar laten het afhangen van de situatie.

Praktijkassistentie en automatisering
In 30 van de 71 praktijken is praktijkassistentie aanwezig, voor gemiddeld 18 uur per week. In onderstaande tabel is weergegeven welke werkzaamheden de assistentes doorgaans verrichten. Bijvoorbeeld: in 27 van de 30 praktijken met een praktijkassistente (90%) is de telefoon beantwoorden onderdeel van haar werkzaamheden. Uit tabel 4 blijkt dat praktijkassistentes in 2001 meer taken uitvoerden dan ze in 2000 deden.

Tabel 4: Werkzaamheden van de praktijkassistente naar aantal praktijken met praktijkassistentie in 2001 en 2000

werkzaamheden praktijkassistente	in aantal praktijken in 2001	% in 2001	% in 2000
telefoon beantwoorden	27	90	83
afspraken maken	27	90	72
patiëntenadministratie	25	83	67
spreekuur voorbereiden en opruimen	22	73	56
overige administratie (voorraadbeheer etc.)	20	67	67
spreekuurassistentie (meten, wegen, etc)	16	53	22
financiële administratie	12	40	44
LVR-administratie	9	30	22
andere werkzaamheden *	4	13	39

* genoemd zijn bijvoorbeeld: bloedonderzoek, automatisering

Van de 71 praktijken zijn er 43 (61%) in meer of mindere mate geautomatiseerd. In het onderzoek in de zomer van 2000 bleek dat voor 71 procent van de praktijken het geval te zijn. Dit is opvallend, want de verwachting is dat het aantal praktijken dat gebruik maakt van automatisering alleen maar zal toenemen.

Tabel 5: De mate waarin de praktijk geautomatiseerd is naar aantal praktijken dat geautomatiseerd is in 2001 en 2000

geautomatiseerd zijn:	in geautomatiseerde praktijken	in alle praktijken in 2001	in alle praktijken in 2000
declaraties	91%	55%	67%
LVR	77%	46%	62%
NAW-bestand	72%	44%	43%
zwangerschapskaart	47%	28%	10%
briefwisseling	47%	28%	n.b.
zwangerschapsverklaring	42%	25%	n.b.
anders *	5%	3%	12%

* genoemd zijn: boekhouding, nog mee bezig.
In 2000 viel 'zwangerschapsverklaring' ook in de categorie 'anders'
n.b. = niet bekend, werd in 2000 niet naar gevraagd

De tijdbesteding van verloskundigen

Gemiddelde werktijd per week

Om de gemiddelde werktijd per week te berekenen zijn twee soorten gegevens gebruikt. Allereerst de tijdregistratie, waarin vastgelegd is wat de verloskundigen in een periode van drie weken aan werkzaamheden verricht hebben en hoeveel tijd zij daaraan besteed hebben. Daarnaast is informatie gebruikt over werkzaamheden die niet dagelijks of wekelijks voorkomen, maar, over een langere tijd beschouwd, toch een belangrijk onderdeel van de werkzaamheden vormen.
De totale tijd die per half jaar besteed is aan dergelijke minder frequente werkzaamheden is omgerekend naar een gemiddelde tijd per drie weken. In de drie registratieweken blijkt gemiddeld minder tijd besteed te zijn aan deze minder frequente werkzaamheden dan op grond van de halfjaarsgegevens verwacht

mocht worden. Omdat veel verloskundigen ook hebben aangegeven dat de registratieperiode rustiger was dan normaal, is voor de berekening van de gemiddelde werktijd per verloskundige een correctie doorgevoerd, in de vorm van een kleine ophoging van de tijd besteed aan minder frequente werkzaamheden (tabel 6).

Tabel 6: Gemiddelde werktijd per verloskundige (N = 208) **per week**

	gemiddelde werktijd per verloskundige in uren per week	percentage
geregistreerde werktijd	28,88	
bijtelling:		
extra niet-frequente werkzaamheden	0,83	
totale werktijd per verloskundige	29,71	100%
waarvan:		
cliëntgebonden	*22,13*	*74,5%*
niet-cliëntgebonden	*6,75 + 0,83 = 7,58*	*25,5%*
of:		
tijd besteed aan partus	*6,15*	*20,7%*
overige werkzaamheden	*22,73 + 0,83 = 23,56*	*79,3%*

De 208 verloskundigen van wie de volledige tijdregistratie in het gegevensbestand is opgenomen, hebben gedurende die drie registratieweken gemiddeld 86,63 uur gewerkt, dat is per week 28,88 uur met een minimum van 1,8 uur en een maximum van 75,5 uur. Daar komt een correctie bij van gemiddeld 0,83 uur per week (= 50 minuten). Daarmee komt de gemiddelde werktijd van de deelnemende verloskundigen op 29,71 uur, dat is 29 uur en 43 minuten per week. Driekwart van de werktijd is besteed aan cliëntgebonden werkzaamheden en een kwart aan niet-cliëntgebonden werk (zie tabel 6). Onderverdeling naar tijd besteed aan zorg tijdens bevallingen en tijd besteed aan overige werkzaamheden laat zien dat gemiddeld een verloskundige 21 procent van haar tijd besteedt aan bevallingen.
In tabel 7 wordt, wat betreft de gemiddelde geregistreerde tijdbesteding, een onderscheid gemaakt naar de functie van de verloskundigen. De gevonden gemiddelde werktijd van bijna 29 uur per week is duidelijk lager dan de 38 uur en 44 minuten die in het onderzoek van 2000 werd gevonden.

Tabel 7: Gemiddelde werktijd per week en aantal dagen waarop gewerkt is gedurende de drie registratie weken, naar soort functie van de verloskundigen

functie verloskundigen	aantal verloskundigen	aantal gewerkte dagen (max 21)	gemiddelde werktijd per week
zelfstandig gevestigd	167	14,57	30 u 29 min
in dienstverband	23	11,91	24 u 48 min
vaste waarnemer	8	10,88	23 u 13 min
wisselend waarnemer	10	8,30	15 u 52 min
totaal	208	13,84	28 u 53 min

Cliëntgebonden werktijd per cliënt

De cliëntgebonden werkzaamheden van een verloskundige zijn onder te verdelen in prenatale zorg, zorg tijdens de bevalling en postnatale zorg (tabel 8).

Bij de prenatale zorg kan onderscheid gemaakt worden in een 'intake' of eerste contact en gemiddeld 12 vervolgcontacten. Bij die vervolgcontacten kan één of meer keer een echo gemaakt zijn. Bij de postnatale zorg kan onderscheid gemaakt worden in kraambezoeken bij de kraamvrouw thuis en een afsluitend spreekuurcontact, ongeveer zes weken na de bevalling. Per onderdeel is berekend hoeveel tijd er gemiddeld aan besteed wordt door verloskundigen.

Tabel 8: Cliëntgebonden werktijd per cliënt

werkzaamheden	aantal	tijd (min)	totale tijd (min)
intake	1	32,9	32,9
prenatale controle (spreekuur)	11	13,7	150,7
waarvan gemiddeld 1x echo	1	17,5	17,5
baring (incl. reistijd)	1	192,7	192,7
kraambezoek (incl. reistijd)	6	31,8	190,8
afsluitend contact (spreekuur)	1	16,4	16,4
Totaal			601,0

De totale cliëntgebonden werktijd per cliënt komt in dit onderzoek op 601 minuten, dat is 10 uur en 1 minuut (zie tabel 8). Vergeleken met het tijdbestedingsonderzoek uit 2000 (Wiegers e.a. 2001) is de gemiddelde tijd, besteed aan bevallingen, toegenomen, terwijl de gemiddelde tijd, besteed aan pre- en postnatale controles licht is afgenomen.

Tijd besteed aan bereikbaarheid en beschikbaarheid
Het grootste deel van de tijdbesteding van verloskundigen bestaat uit geplande tijd die besteed wordt aan het houden van spreekuren, het afleggen van huisbezoeken, het bijwonen van verschillende soorten van overleg, het bijhouden van de administratie en dergelijke. Daarnaast moet een verloskundige beschikbaar zijn voor werkzaamheden die niet gepland kunnen worden, zoals het begeleiden van bevallingen en het verlenen van (spoed)consulten. De verloskundige die beschikbaar is voor oproepen heeft dienst.
De 186 verloskundigen in de 63 praktijken die alle tijdregistratieformulieren ingevuld hebben, hadden bijna allemaal voor kortere of langere periode dienst, gemiddeld voor 168,5 uur gedurende drie weken, dat is 56,2 uur per week (tabel 9). Het minimum aantal uren dienst is 0 omdat 6 van de 186 verloskundigen in de betreffende drie weken géén dienst gehad hebben. Het maximum is 504 uur in drie weken, dat is 168 uur per week, dat is dus continu, 7 x 24 uur. Natuurlijk zijn dat niet allemaal gewerkte uren, maar het is ook geen vrije tijd.
In tabel 9 zijn de termen 'solo-' en 'duo-' tussen aanhalingstekens gezet, omdat in een praktijk die geregistreerd staat als solopraktijk meer dan één verloskundige werkzaam kan zijn, terwijl in een duopraktijk niet persé twee verloskundigen werkzaam hoeven te zijn.

Tabel 9: Tijd besteed aan bevallingsdienst per verloskundige per drie weken, naar soort praktijk

bevallingsdienst	aantal verlosk.	gemidd. (uren)	min (uren)	max (uren)
in 'solo'-praktijken	20	291,6	86,5	504,0
in 'duo'-praktijken	44	202,3	0,0	504,0
in groepspraktijken	122	136,1	0,0	413,0
Totaal	186	168,5	0,0	504,0

Uit deze tabel blijkt wel dat in grotere praktijken de verloskundigen minder lange diensten draaien of minder vaak dienst hebben dan in kleinere praktijken.
Als de gegevens uit tabel 7 en tabel 9 gecombineerd worden, ontstaat het beeld van een gemiddelde verloskundige, die per week 29 uur werkzaam is en 56 uur dienst heeft. Stel dat de helft van de gewerkte tijd buiten de dienst valt, dan is een gemiddelde verloskundige 70 uur per week bij haar werk betrokken.

Werkdruk

De subjectieve werkdruk van de verloskundigen is op verschillende manieren gemeten. Ten eerste is, na afloop van de tijdregistratie, gevraagd of de periode van drie weken volgens de verloskundigen representatief was voor de werkdruk in de praktijk. De antwoorden hierop staan in tabel 10.
Ten tweede is tijdens de tijdregistratie aan alle verloskundigen gevraagd om, iedere dag dat ze werkzaam waren, aan te geven wat de subjectieve werkdruk die dag was. Hiervoor is een VAS gebruikt, een Visueel Analoge Schaal, dat wil zeggen een rechte lijn waarop elk gewenst punt aangekruist kan worden. De uiterste waarden op deze schaal waren links: 'zeer rustige werkdag' en rechts: 'zeer drukke werkdag'.

Tabel 10: Was de registratieperiode representatief voor de werkdruk in de praktijk?

	aantal verloskundigen	percentage
nee, normaal is het drukker	114	54,8
ja, de registratieperiode was representatief	78	37,5
nee, normaal is het rustiger	5	2,4
dat weet ik niet	8	3,8
niet ingevuld	3	1,4
totaal	208	100,0

De gemiddelde ervaren werkdruk voor alle verloskundigen samen was 4,28 op een schaal van 0 tot 10. Dit betekent dat, over het geheel genomen, de ervaren werkdruk iets lager was dan gemiddeld (= 5). Dit komt overeen met het oordeel

van het merendeel van de verloskundigen dat de registratieperiode minder druk was dan normaal (tabel 10).
Naast de dagelijkse registratie van de ervaren werkdruk is daarover ook in de begeleidende vragenlijst een aantal vragen opgenomen in de vorm van vijf uitspraken die samen de schaal: 'Ervaren werkdruk' van Ruijter en Stevens (1992) vormen. De antwoordmogelijkheden op deze schaal lopen van 1 = 'helemaal mee eens' tot 5 = 'helemaal niet mee eens' (tabel 11). De gemiddelde score voor ervaren werkdruk is 2,63, dat is dus iets minder dan 'gemiddeld' (score 3). De ervaren werkdruk, zoals in de dagelijkse tijdregistratie genoteerd, correleert met de ervaren werkdruk zoals gemeten in de vragenlijst (Spearman's rho=0,17 p=0,025).
De meest voor de hand liggende verwachting is dat er een samenhang is tussen het aantal gewerkte uren van een verloskundige en de ervaren werkdruk. Deze samenhang wordt ook ten dele gevonden: de gemiddelde score op de ervaren werkdruk is wel gecorreleerd met het totaal aantal gewerkte uren per verloskundige (r=0,17 p=0,02) maar niet met het aantal gewerkte uren per dag.(r=0,09 p=0,22). Het aantal gewerkte uren per dag is wel gecorreleerd met de mate van werkvoldoening (zie tabel 12) (r=0,15 p=0,04) in die zin, dat de werkvoldoening groter is als er meer uren per dag gewerkt worden.

Tabel 11: Ervaren werkdruk

uitspraken		aantal verloskundigen	gemiddelde score
Gemiddelde schaalscore		191	2,63
1.	Ik heb voldoende tijd voor de cliënt om goede zorg te kunnen verlenen	201	2,69
2.	De hoeveelheid tijd die ik besteed aan administratief werk is redelijk en ik weet zeker dat de cliënten er niet onder te lijden hebben	192	2,72
3.	Ik heb genoeg mogelijkheden om problemen betreffende cliënten te bespreken met collega's	198	2,26
4.	Ik heb voldoende tijd beschikbaar voor directe cliëntenzorg	199	2,40
5.	Ik denk niet dat ik beter zou functioneren als het minder druk was	200	3,00

Cronbach's alpha = 0,81

Arbeidstevredenheid en wensen ten aanzien van de toekomst

Arbeidstevredenheid

De schaal: 'algemene werkvoldoening' van Boumans e.a. (1989), bestaande uit zeven uitspraken met eveneens antwoordmogelijkheden van 1 = 'helemaal mee eens' tot 5 = 'helemaal niet mee eens', is gebruikt om de arbeidstevredenheid te meten. De resultaten staan in tabel 12.

De gemiddelde score op de schaal voor algemene werkvoldoening is 1,97.

Werkvoldoening en ervaren werkdruk (tabel 11) zijn sterk met elkaar gecorreleerd ($r=0,37$ $p<0,001$) wat wil zeggen dat de werkvoldoening groter is als de werkdruk minder is.

Tabel 12: Algemene werkvoldoening

uitspraken:		aantal verloskundigen	gemiddelde score
Gemiddelde schaalscore		191	1.97
1.	Het werk dat ik hier doe is erg zinvol voor me	200	1,75
2.	Mijn werk geeft mij veel voldoening	199	1,71
3.	Over mijn huidige werk ben ik enthousiast	198	1,87
4.	Mijn huidige werk geeft mij een goede kans te laten zien wat ik waard ben	199	2,09
5.	Het laatste jaar is mijn werk interessanter geworden	198	2,90
6.	Ik vind mijn werk eentonig	200	4,14
7.	Mijn werk is van dien aard dat het waard is om je er voor in te spannen	200	1,64

Cronbach's alpha = 0,83

Naast deze arbeidstevredenheidschaal zijn nog vier vragen uit de categorie 'arbeidstevredenheid en betrokkenheid bij het werk' uit de NOVA-WEBA (Houtman e.a. 1994) aan de verloskundigen voorgelegd. De resultaten hiervan staan in tabel 13.

Uit de antwoorden blijkt dat de verloskundigen heel erg betrokken zijn bij hun werk. Hoewel 35 procent van hen er wel eens over gedacht heeft om ander werk te zoeken, heeft nog geen 8 procent daar werkelijk stappen toe ondernomen. En zo goed als iedereen heeft, alles in overweging nemende, een positief oordeel over de werksituatie.

Tabel 13: Betrokkenheid bij het werk (N = 208)

	ja	niet ingevuld
Heeft u er de afgelopen maanden wel eens over gedacht om ander werk te zoeken?	34,8%	7
Heeft u het afgelopen jaar daadwerkelijk geprobeerd ander werk te krijgen?	7,5%	7
Heeft u meestal plezier in uw werk?	97,5%	10
Alles in overweging nemende, vindt u dat u goed zit met uw werk?	91,9%	10

Toekomst

Om enig inzicht te krijgen in de wensen van de huidige groep werkzame verloskundigen ten aanzien van de nabije toekomst, zowel wat betreft de soort functie als de werktijd, alsook de inhoud van de functie, is gevraagd hoe men zou willen dat de werksituatie er over vijf jaar uitziet (tabel 14).

Tabel 14: Gewenste functie over 5 jaar

	aantal	percentage
zelfstandig gevestigde verloskundige	141	70,9%
verloskundige in dienstverband in zelfstandige praktijk of gezondheidscentrum	13	6,5%
verloskundige in dienst van ziekenhuis	6	3,0%
waarnemer	4	2,0%
niet meer werkzaam	5	2,5%
anders, bijvoorbeeld: geen voorkeur of combinatie van bovenstaande functies	30	15,1%
totaal	199	100%

Bijna driekwart van alle verloskundigen wil (ook) over vijf jaar als zelfstandig gevestigde werkzaam zijn. Slechts 6 van de 199 willen dan in een ziekenhuis

werkzaam zijn en 5 van de 199 willen niet meer als verloskundige werkzaam zijn.
Ook het percentage verloskundigen dat in dienst bij een zelfstandige praktijk of bij een gezondheidscentrum werkzaam wil zijn is relatief laag, gezien de verwachting dat bij een dienstverband het aantal te werken uren beter te regelen is dan in een zelfstandige praktijk. Het merendeel van de verloskundigen (62%) blijkt namelijk part-time te willen werken (zie tabel 15).
Als alleen gekeken wordt naar de zelfstandig gevestigde verloskundigen, wil 65 procent over vijf jaar part-time werkzaam zijn en wel gemiddeld 31,4 uur per week. Als we ervan uit gaan dat de 49 verloskundigen die aangeven full-time te willen werken, daar 40 uur per week mee bedoelen, dan komt de gewenste gemiddelde werktijd voor zelfstandig gevestigde verloskundigen op (49 x 40 + 103 x 31,4) / 152 = 34,2 uur per week per verloskundige.

Tabel 15: Gewenste werktijd over 5 jaar

	alle verloskundigen		zelfstandig gevestigden	
gewenst	aantal	%	aantal	%
full-time, incl wisselende diensten	52	26,5%	34	21,7%
full-time, maar met vaste werktijden	16	8,2%	15	9,6%
part-time, inclusief wisselende diensten	76	38,8%	64	40,8%
part-time, maar met vaste werktijden	46	23,5%	39	24,8%
niet meer werkzaam	6	3,1%	5	3,2%
totaal	196	100%	157	100%

Tot slot is ook aan de verloskundigen gevraagd tot op welke leeftijd men verwacht als verloskundige werkzaam te zullen zijn. De antwoorden op deze vraag lopen sterk uiteen: één verloskundige wil niet langer dan tot haar 30ste als verloskundige werkzaam blijven, een andere verloskundige wil tot haar 80ste doorgaan. Een kwart geeft aan tot haar vijftigste en ruim een kwart geeft aan tot haar zestigste te willen doorgaan. De gemiddelde leeftijd waarop men denkt te stoppen met de verloskundige werkzaamheden is 56 jaar.

Het oordeel van de cliënten

Volgens de tijdregistratie-gegevens zijn tijdens de onderzoeksperiode in de deelnemende praktijken 708 kraamvrouwen op nacontrole geweest. In principe hebben al deze cliënten van de verloskundige een vragenlijst ontvangen, die ze, anoniem, terug konden sturen naar het Nivel.
Bij het Nivel zijn 610 ingevulde cliëntenvragenlijsten binnengekomen uit 64 praktijken. Er van uitgaande dat er ongeveer 700 vragenlijsten zijn uitgedeeld, is dat een respons van 87 procent.
De gemiddelde leeftijd van de kraamvrouwen is 31 jaar, met als jongste een kraamvrouw van 17 jaar en als oudste een kraamvrouw van 43 jaar. Achtenveertig procent van de vrouwen is bevallen van haar eerste kind, 52 procent van haar tweede of volgende kind.

Zwangerschap
Gemiddeld hebben de cliënten die voor dit onderzoek een vragenlijst hebben ingevuld 12,3 prenatale controles gehad, inclusief gemiddeld twee echo's. Bijna allemaal (603 van de 610) zijn ze bij een verloskundige onder controle geweest, sommigen (31 van de 610) zijn ook bij de huisarts onder controle geweest en ruim een kwart van alle cliënten (161 van de 610 = 26,4%) is voor één of meer prenatale controles bij een gynaecoloog geweest (tabel 16).

Tabel 16: Begeleiding tijdens de zwangerschap en aantal prenatale controles

	gemiddeld aantal controles	mediaan
alle kraamvrouwen	12,3	12
alleen bij de verloskundige	11,7	12
alleen bij gynaecoloog	5,8	6
bij verloskundige + huisarts	12,4	12
bij verloskundige + gynaecoloog	14,0	14
bij verloskundige + huisarts + gynaecoloog	16,4	16,5

De meeste zwangeren (73%) wilden graag thuis bevallen, één op de vijf (20%) had voorkeur voor een ziekenhuisbevalling of (3x) voor een bevalling in een kraamhotel. De overigen hadden geen duidelijke voorkeur. Bijna allemaal (89%)

hebben ze met de verloskundige een afspraak gemaakt over de plaats van bevallen die overeen kwam met hun eigen voorkeur. Twintig vrouwen lieten weten dat ze hadden afgesproken om in het ziekenhuis te bevallen, omdat de verloskundige geen thuisbevalling wilde of kon begeleiden. Acht van hen hadden overigens al een voorkeur voor het ziekenhuis, zeven hadden thuis willen bevallen en vijf hadden geen voorkeur.
De kraamvrouwen konden op een vijfpuntsschaal, lopend van heel - (= 1) tot helemaal niet - (= 5) aan de hand van acht kwalificaties (prettig, ondersteunend, vertrouwd, bazig, kundig, persoonlijk, autoritair en ongeduldig) aangeven hoe zij de begeleiding tijdens de zwangerschap beoordeelden. Een waarde van 3 geeft dus een neutraal oordeel weer. Het gemiddelde oordeel van de kraamvrouwen over de begeleiding tijdens de zwangerschap is 1,4 (mediaan: 1,25), met een meest positieve waarde van 1,0 en een meest negatieve waarde van 3,9. Het oordeel is dus overwegend positief.

Bevalling
Iets meer dan de helft van de vrouwen in het onderzoek (53%) is thuis bevallen, de overigen bevielen in het ziekenhuis of (2x) in een kraamhotel. Vijfenzestig procent van de vrouwen die thuis wilden bevallen is inderdaad thuis bevallen. Daarentegen is 17 procent van de vrouwen, die in het ziekenhuis wilden bevallen, toch thuis bevallen. Volgens eigen zeggen is 25 procent van de vrouwen vóór de bevalling en 14 procent tijdens de bevalling naar de gynaecoloog verwezen. Eén op de vijf vrouwen die naar de gynaecoloog is verwezen, is vóór de bevalling weer terugverwezen naar de verloskundige en is thuis bevallen. Negenendertig procent van de vrouwen heeft een natuurlijke bevalling, zonder ingrepen, gehad. Bij de overige vrouwen zijn één of meer ingrepen geweest, zoals inknippen (31%), hechten (51%), pijnbestrijding (8%), opwekking of versterking van de weeën (16%), kunstverlossing (12%) of keizersnede (2%).
Het gemiddelde oordeel van de kraamvrouwen over de begeleiding tijdens de bevalling, aan de hand van dezelfde acht kwalificaties als bij de zwangerschap, is 1,5 (mediaan: 1,25), met een meest positieve waarde van 1,0 en een meest negatieve waarde van 4,8. Ook over de begeleiding tijdens de bevalling is het oordeel dus overwegend positief.

Kraambed
Van de vrouwen die in het ziekenhuis (of kraamhotel) zijn bevallen, is bijna de helft (45%) de volgende dag naar huis gegaan, gemiddeld 20 uur na de

bevalling. Bijna één op de drie (32%) is dezelfde dag nog naar huis gegaan, gemiddeld 5 uur na de bevalling. De overigen (25%) zijn gemiddeld 3 en een halve dag na de bevalling naar huis gegaan.
De verloskundige legt gemiddeld 4,3 kraambezoeken af bij de kraamvrouw thuis. Bij vrouwen die in de eerstelijn zijn bevallen, thuis of in het ziekenhuis, is het gemiddeld aantal kraambezoeken 4,5.
Meer dan driekwart van de kraamvrouwen, 79 procent, is begonnen met borstvoeding geven. Na ongeveer zes weken (op het moment van het invullen van de vragenlijst) geeft nog 59 procent van de kraamvrouwen borstvoeding en is van plan dat te blijven doen tot de baby gemiddeld 6 maanden oud is. Twintig procent van de kraamvrouwen is na gemiddeld vier weken gestopt met het geven van borstvoeding en ruim twintig procent heeft helemaal geen borstvoeding gegeven.
Het gemiddelde oordeel van de kraamvrouwen over de begeleiding tijdens het kraambed is 1,4 (mediaan: 1,25), met een meest positieve waarde van 1,0 en een meest negatieve waarde van 4,1. Ook over de begeleiding tijdens het kraambed is, evenals bij de zwangerschap en de bevalling, het oordeel dus overwegend positief.

Conclusie

De eerste meting, najaar 2001, in het kader van het onderzoek 'Monitor van de Verloskundige Zorgverlening' heeft gegevens opgeleverd over 208 verloskundigen, werkzaam in 71 verloskundige praktijken. Van 63 van deze praktijken, met samen 186 verloskundigen, zijn alle gevraagde gegevens ontvangen.
De gemiddelde praktijkgrootte naar aantal verloskundigen was volgens de Nivelpeiling van 2000 in de 71 deelnemende praktijken 2,72 per praktijk. Medio 2001 was dat toegenomen tot 3,14 verloskundigen per praktijk.
De gemiddelde praktijkgrootte wat betreft het aantal cliënten in 2000 was 365 inschrijvingen en 266 bevallingen. Van die bevallingen werd ongeveer 30 procent naar de tweedelijn verwezen. Van de niet-verwezen bevallingen vond gemiddeld 74 procent thuis plaats en 26 procent poliklinisch.
Twee en veertig procent van de praktijken beschikt over een praktijkassistente, met een gemiddelde werktijd van 18 uur per week en 61 procent van de praktijken maakt gebruik van automatisering voor bepaalde administratieve handelingen.

De gemiddelde werktijd van de verloskundigen, gedurende de drie weken van tijdregistratie, was 29 uur per week, terwijl een verloskundige gemiddeld 56 uur per week dienst had. Van de 29 uur gewerkte tijd per week was 75 procent cliëntgebonden en 25 procent niet-cliëntgebonden.
De tijdregistratie tijdens deze eerste meting laat zien dat de totale cliëntgebonden tijd per cliënt komt op 601 minuten, waarbij 201 minuten besteed wordt aan prenatale zorg, 193 minuten aan zorg tijdens de bevalling en 207 minuten aan postnatale zorg. De tijd besteed aan prenatale zorg is vrijwel gelijk gebleven, de tijd besteed aan zorg tijdens de bevalling is toegenomen ten opzichte van het tijdbestedingsonderzoek uit 2000. De tijd besteed aan postnatale zorg is ten opzichte van het eerdere onderzoek afgenomen, met gemiddeld bijna 10 minuten per kraambezoek.
De subjectieve werkdruk is op twee manieren gemeten. Op beide metingen blijkt de gemiddelde score onder het midden van de schaal te liggen, dat wil zeggen dat de ervaren werkdruk iets minder dan normaal is.
Het oordeel van de kraamvrouwen over de begeleiding tijdens de zwangerschap, de bevalling en het kraambed is gemeten op een beoordelingsschaal met acht items en een score-mogelijkheid van 1 tot 5. Het gemiddelde oordeel van de kraamvrouwen over de begeleiding tijdens de zwangerschap is 1,4, over de begeleiding tijdens de bevalling 1,5 en over de begeleiding tijdens het kraambed 1,4. Het oordeel van de kraamvrouwen is dus op alle drie de onderdelen overwegend positief.
Voor zo goed als alle vrouwen (96%) kwam de afspraak met de verloskundige over de plaats van bevallen overeen met hun eigen voorkeur. Dat betekent dat vrijwel iedereen daar kon bevallen waar men zelf graag wilde bevallen. Er waren echter twintig vrouwen die lieten weten dat hun afspraak met de verloskundige om in het ziekenhuis te bevallen te maken had met het feit dat de verloskundige geen thuisbevalling kon of wilde begeleiden.

Deze eerste meting in het kader van de Monitor Verloskundige Zorgverlening laat zien dat de gemiddelde werktijd per week per verloskundige in het najaar van 2001 duidelijk korter is dan in de zomer van 2000 was gemeten. Alhoewel er verschillen aan te wijzen zijn tussen de steekproef van 2000 en die van 2001, zijn beide steekproeven voldoende representatief om het gevonden verschil als reëel te kunnen beschouwen. De eerste conclusie uit dit onderzoek moet dan ook zijn dat het ten opzichte van 2000 daadwerkelijk minder druk is geworden voor de gemiddelde verloskundige. De vervolgmetingen zullen moeten laten zien of deze verbetering in de werksituatie van verloskundigen blijvend is of niet.

Literatuurverwijzingen

Boumans NPG, Landeweer JA, Houtem JHM. (1989) Arbeidsvoldoening bij verpleegkundigen: Factor- en betrouwbaarheidsanalyse van een meetinstrument. **Tijdschrift voor sociale gezondheidszorg 67: 199-203**

Hingstman L. (2000) **Cijfers uit de registratie van verloskundigen, peiling 2000.** Utrecht, NIVEL

Houtman ILD, Bloemhoff A, Dhondt S, Terwee C. (1994) WEBA en NOVA-WEBA in relatie tot gezondheid en welbevinden van werknemers. **NIPG-publicatienummer 94.003, TNO Leiden.**

Ruijters RFM, Stevens FJC. (1992) Organisatiestructuur, rolduidelijkheid, arbeidssatisfactie en het oordeel van verpleegkundigen over de samenwerking met artsen. **Verpleegkunde 2: 106-114**

Stuurgroep Modernisering Verloskunde (2000) **Eindrapport: Meerjarenvisie op de verloskundige zorgverlening in de 21e eeuw.**

Wiegers TA, Coffie D, Hartings RCP, Kuperus KJ (2001) **Tijdbesteding in verloskundige praktijken / Basistakenpakket verloskunde. Situatie zomer 2000.** Utrecht, Nivel / Leusden, Deloitte & Touche Bakkenist

Wiegers TA, Coffie D. (2002) **Monitor Verloskundige Zorgverlening. Rapportage eerste meting, najaar 2001.** Utrecht, Nivel.